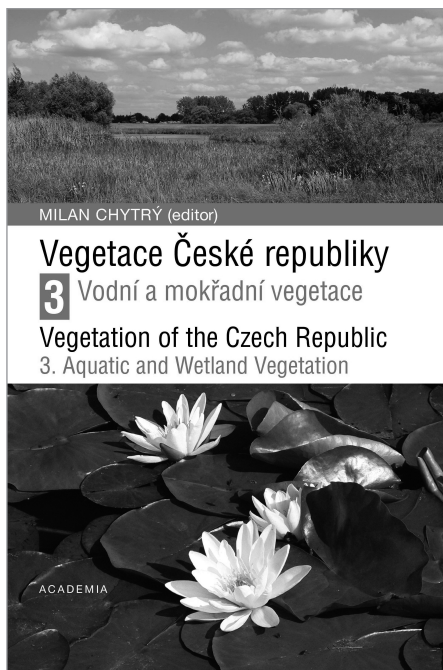

Milan Chytrý (editor): Vegetace České republiky 3. Vodní a mokřadní vegetace

Nakladatelství Academia vydalo na konci r. 2011 třetí díl čtyřsvazkového projektu Vegetace České republiky věnovaný vegetaci vodních makrofyt, pobřežní (litorální) vegetaci toků a vodních nádrží, vegetaci obnažených den vodních ploch, mokřadů v říčních nivách, prameništích a rašeliništích. V objemné knize o 828 stranách dostává do rukou odborná, ale i zkušená laická veřejnost moderní a kritické zpracování vodní a mokřadní vegetace z pera 16 autorů. Největší část práce odvedli Kateřina Šumberová, Petra Hájková a Michal Hájek. Celému týmu pod vedením M. Chytrého lze poděkovat za hodnotné dílo, které představuje vyvrcholení 80 let intenzivního výzkumu této vegetace našeho území. Publikace je věnována dvěma významným fytoocenologům – Karlu Rybníčkoví a Slavomilu Hejnému, kteří se zásadním způsobem podíleli na poznání naší rašeliništní, vodní a mokřadní vegetace.

Struktura třetího dílu dodržuje zdařilou a přehlednou formu předchozích částí (viz Živa 2007, 6: LXXXVIII; 2010, 4: LIX–LX). Po krátkém úvodu, který vymezuje náplň knihy a historii výzkumu vodní a mokřadní vegetace v České republice, je uveden stručný popis klasifikace vegetačních jednotek a její interpretace. Autoři nevytvářeli novou klasifikaci, ale kriticky zpracovali tu dosavadní, a to revizí velkého souboru vegetačních zápisů (fytoocenologických snímků) z České národní fytoocenologické databáze (ČNFD; Chytrý a Rafajová 2003) užitím řízené klasifikační metody Cocktail. O jak rozsáhlý snímkový materiál šlo, lze dokumentovat několika čísly: z přibližně 100 tisíc fytoocenologických snímků obsažených v ČNFD v r. 2010 bylo v tomto svazku zpracováno kolem 10 tisíc snímků.

V knize použitý klasifikační systém vegetace zahrnuje tři úrovně jednotek: základní (nejnižší) je asociace, vyšší pak svaz a třída. Celkem bylo v monografii zpracováno 178 asociací z 37 svazů a 10 tříd. Každé společenstvo nejnižší kategorie je na zhruba 3–4 stranách standardně charakterizováno formální definicí, která umožňuje společenstvo „určit“, druhovým složením (diagnostické, dominantní a konstantní druhy), strukturou, stanovištními poměry, celkovým rozšířením i rozšířením v ČR, dynamikou, hospodářským významem a stupněm ohrožení. U některých asociací je zmíněna i variabilita, pro její zhodnocení je použita úroveň varianty (tj. nižší vegetační jednotka uvnitř asociace). Floristické složení analyzovaných fytoocenologických snímků jednotlivých asociací (dokumentovaných zdařilými fotografiemi) dokládají syntetické tabulky. Mapy rozšíření asociací se zakládají na existujících fytoocenologických snímcích a možné rozšíření části asociací se předpokládá podle zmapovaného rozšíření dominantního druhu. Stanovištní vazba (Ellenbergovy

indikační hodnoty pro 6 základních ekologických faktorů, nadmořská výška) a fyziognomie (pokryvnost bylinného patra) jednotlivých asociací příslušné třídy jsou zobrazeny v diagramech na konci kapitoly. Hodnotné jsou i charakteristiky vyšších jednotek (svazů a obzvláště tříd) s rozsáhlou literaturou. Takto podrobné komentáře nebývají v národních přehledech běžné a považují se za významný počín, který čtenářům poskytuje širší geografický kontext.

Koncept sociologických skupin (soubory 3–5 diagnostických druhů se statisticky průkazným nejčastějším společným výskytem) a formální definice asociace jsou rozhodujícími prvky, které kvalitativně odlišují předložené dílo od všech doposud publikovaných národních nebo regionálních přehledů vegetace v jiných státech (mimo jiné Slovensko, Rakousko). Formální definice asociace obsahuje výčet sociologických skupin druhů a/nebo dominantních druhů s příslušným rozsahem pokryvnosti. Pomocí logických spojek z angličtiny AND, OR nebo NOT je definována přítomnost či nepřítomnost dané skupiny nebo druhu pro identifikaci asociace. Nemusíte ani dlouho listovat knihou a už na str. 47 vás překvapí velmi dlouhá formální definice asociace *Lemnetum trisulcae*, založená pouze na výčtu dominantních druhů, které se musí (okřehek trojbrázdý – *Lemna trisulca*) a naopak nesmějí (jiných 22 druhů) v porostu vyskytovat s určitou pokryvností. Obdobně je definována velká část asociací vodní a mokřadní vegetace, ale i vegetace skalní a ruderalní (viz 2. svazek Vegetace ČR, Academia, Praha 2010). Důvodem nemožnosti využít konceptu sociologických skupin druhů u tohoto typu vegetace je její druhová chudost (až jednodruhové

porosty – každý zná porosty okřeheků, orobinců i rákosu) a výrazná pokryvnost jedné dominanty. Důsledkem může být vysoký počet rozlišených jednotek, který do jisté míry závisí na subjektivním rozhodnutí autora. Např. ve svazu *Lemnion minoris* (vegetace okřehekovitých rostlin a natantních kapradin a játrovek) autoři akceptují 11 asociací a ve svazu *Potamion* (vegetace převážně ponořených vodních rostlin zakořeněných ve dně) dokonce 23 asociací, přitom diagnostických druhů je zhruba stejně jako rozlišených asociací. V porovnání s přehledem rostlinných společenstev ČR z r. 1995 (Moravec a kol. 1995) tak provedenou syntézou nedošlo u části zde zpracovaných tříd k očekávané redukcii počtu jednotek, na rozdíl od např. suchých trávníků třídy *Festuco-Brometea* (Chytrý a kol. 2007). Na druhou stranu, spolehlivost určené asociace založené na dominanci jednoho druhu se blíží jistotě.

Dovolím si teď malé odbočení. Jedním z výstupů práce řešitelského týmu volně souvisejícím s recenzovanou publikací je elektronický expertní systém umožňující komukoli provést automatizovanou klasifikaci fytoocenologických snímků (http://www.sci.muni.cz/botany/vegsci/expertni_system.php?lang=cz). Běžný uživatel tak není odkázán jako dříve jen na roztroušené dílčí publikace nebo na subjektivní zhodnocení fytoocenologickými guru, ale má v rukou (spolu s monografií) mocný formalizovaný nástroj. Nelze však počítat s tím, že každý zapsaný fytoocenologický snímek bude přiřazen k určité asociaci, i když bude dodržena zásada homogenity porostu. Takové snímky reprezentují z fytoocenologického hlediska porosty nevyhraněné nebo méně typické, v přírodě však mohou plošně převažovat nad „typickými“. A to je jedna ze slabín existujícího systému, kdy jsou asociace vymezeny ostřeji, než odpovídá přírodní realitě. I na tuto situaci však autoři myslí a pomocí nově vyvinutých indexů podobnosti lze daný snímek následně (často jen přibližně) přiřadit k asociaci na základě jeho numerické podobnosti ke snímkům jednoznačně splňujícím požadavky formálních definic.

Knihou udržuje vysoký standard nastavený předchozími svazky: výborná grafická úprava, rychlá orientace, kvalitní fotografie a barevný tisk (snad jen u některých fotografií není soutisk dokonalý), stínované pozadí textu s popisem jednotek, dobře čitelné písmo, pevná vazba, velikost a formát umožňující vzít knihu s sebou i do terénu – to vše dělá z publikace zároveň esteticky hodnotné dílo.

Co říci závěrem? Význam publikace pro poznání variability naší vegetace je zásadní a třetí díl stejně jako ty předchozí se stane referenční příručkou a vzorem pro případné vegetační přehledy dalších států. Neméně významný je praktický význam monografie, především pak v ochraně přírody. Blahopřeji autorům k dílu mimořádné kvality. Už se těším na poslední část, která bude pojednávat o vegetaci lesů a křovin.

Academia, Praha 2011, 828 str.
Doporučená cena 850 Kč